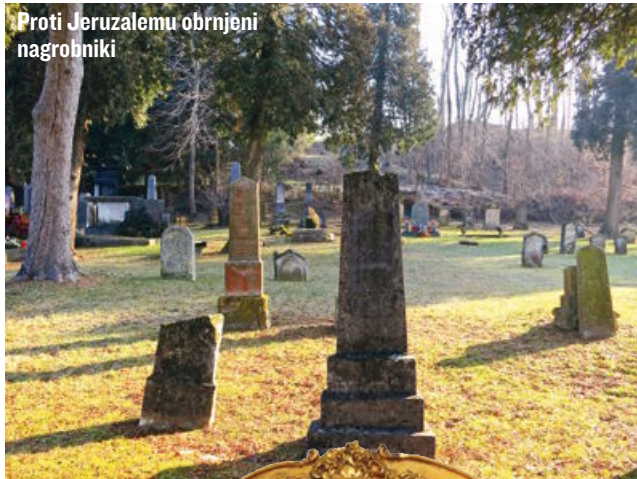

Izraelitsko pokopališče na ljubljanskih Žalah

Proti Jeruzalemu obrnjeni nagrobniki

Stenska ura – edini predmet iz razdejane sinagoge

Obledeli spomin na Jude

Na Slovenskem so se Judje začeli naseljevati v 12. stoletju. Podobno kot drugje v Evropi so se uveljavili predvsem v trgovini in denarništvu, dokler jih niso leta 1496 izgnal s Stajerskega in 1515. še s Kranjskega. Mnogi so se zatekli na Goriško in Tržaško, v Prekmurje so se iz Madžarske priselili šele v 18. stoletju.

Za izgon mariborskih Judov so deželni stanovni, kot poroča **Klemen Jelincič Boeta**, poznavalec usode predvsem v krščanskem svetu venomer preganjanega »izvoljenega ljudstva«, cesarju **Maksimilijanu I.** plačali 35.000 goldinarjev odškodnine. Zapuščena sinagoga – osrednji prostor za verske obrede, shranjevanje tore (judovskega svetega pisma) in druženje pripadnikov po svojih zakonih živeče skupnosti – je bila najprej spremenjena v katoliško cerkev, pozneje pa so bila v njej skladišča in stanovanja. Po prenovi sinagoge in obzidja ob njej, ki so ga v 14. stoletju morali zgraditi in braniti Judje, zdaj tam deluje javni zavod Center judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor. Tako je bil enemu najstarejših ohranjenih tovrstnih spomenikov judovske kulture v Evropi vrnjen vsaj zunanji videz. Še manj prizanesljiva je bila usoda do sinagog v Celju, na Ptuj in drugje, kjer so izbrisali tudi imena ulic, ki so pričale o nekdanjih judovskih meščanih. V Ljubljani sta po njih imenovani ulica in steza sicer ostali, ni pa več vidnih sledi njihovega bivanja; tudi ograjeni del z grobovi potomcev nekdanjih ljubljanskih Judov na Žalah

po urejenosti ni nikomur v ponos. Pregnanci iz kranjskih in štajerskih mest so se z družinami razselili po vsej Evropi. Pripadniki mariborske skupnosti, Morpurgi, predvsem v Gorico in Trst, kjer so ostali skoraj do konca druge vojne, ko so nacisti sklenili opraviti tudi z njimi. Sinagogi, verski, duhovni in kulturni središči v gospodarskih in upravnih strukturah ter v kulturnem življenju Gorice in Trsta vplivnih družin, še stojita in delujeta za pripadnike zdesetkane skupnosti. Ohranjeno, čeprav med prepletom cest težko dostopno je tudi veliko pokopališče goriških Judov, ki se je po razmejitvi znašlo v Rožni Dolini na naši strani.

Usoda prekmurskih Judov

V narodnostno in versko raznoliko Prekmurje, ki so mu do leta 1919 vladali Madžari, so se Judje na posesti družine **Eszterhazy** začeli naseljevati po letu 1700. Ustali so se zlasti v Murski Soboti, Beltincih in Lendavi ter povsod veliko prispevali h gospodarskemu in kulturnemu napredku. Zahteva Nemcev, da jim madžarski zavezniki izročijo Jude s svojega ozemlja, je bila za večino usodna, materialne sledi, med drugim murskosoboško sinagogo in večino grobov,

pa je po vojni odstranila nova »ljudska« oblast. V Lendavi so si Judje prvo sinagogo postavili v 18. stoletju. Za hitro rastočo skupnost je kmalu postala pretesna, zato so leta 1866 sezidali novo. V pritličju osrednjega prostora je bilo 80 sedežev za moške, na galeriji, kamor vodijo stopnice v predddverju, pa 60 za ženske. 26. aprila 1944 so okrog 150 lendavskih Judov odpeljali v Auschwitz; od 23 preživelih so se vrnili samo trije, danes pa v Lendavi ni nobenega več. Po uničenju skupnosti je izropana stavba začela propadati. V 90. letih so jo temeljito obnovili in vanjo tudi vrnili edini predmet, ki se je ohranil iz vojnih in povojnih let: stensko uro v pozlačenem okvirju. Danes je v osrednji dvorani prostor za koncerte, razstave in druge prireditve s poudarkom na judovski kulturi. V galeriji je na ogled stalna razstava Zgodovina dolnjelendavskih Židov. Leta 1889 je bilo v Prekmurju 1107 Judov, od tega v Lendavi dobrih 350. Poleg svojega jezika so govorili nemško, madžarsko in hrvaško, vsaj trgovci gotovo tudi slovensko. Do pomladi 1944 so svojce pokopavali na pokopališču v Dolgi vasi blizu današnje meje z Madžarsko; mlajših vpisov na nagrobnikih je le malo. Tam se zadnjih nekaj

let vrstijo komemoracije v spomin na holokavst, pri katerih sodelujejo tudi lendavski srednješolci pod vodstvom profesorice **Gabriele Zver**.

Ne pozabiti, ne ponoviti

Bilo je 27. januarja 2005, ob 60. obletnici dne, ko so sovjetske čete osvobodile največje nacistično uničevalno taborišče Auschwitz-Birkenau, ko je tedanji generalni sekretar Združenih narodov **Kofi Anan** izjavil: »Nedopustno je sprevrčanje tragedije holokavsta, ki je brez primere. Moramo se ga spominjati, s sramom in studom, tako dolgo, kot bo obstajal človeški spomin. Milijoni nedolžnih Judov in preostalih manjšin so bili umorjeni na nepredstavljivo barbarski način. Nikoli ne smemo pozabiti teh mož, žena in otrok ter njihove agonije.« Od takrat je ta dan svetovni dan spomina na žrtve nacističnega holokavsta. Milijoni po vsem svetu se mu spoštljivo poklonijo in ponavljajo zaobljubo, da se podobno hudodelstvo ne sme ponoviti. Žal pa so čedalje glasnejše tudi skrajno desničarske skupine in posamezniki, ki tega dneva ne le ne spoštujejo, temveč zatrjujejo, da organiziranega poboja več milijonov Judov, Romov in drugih etničnih in verskih manjšin sploh ni bilo, če že, pa da so trditve o nepojmljivem številu v taboriščih pokončanih žrtev le veliko in zlonamerno pretiravanje. Še razlog več, da tega nadvse tragičnega poglavja v novejši zgodovini ne pozabimo.

IZTOK ILICH

Komemoracija na pokopališču v Dolgi vasi

Obnovljena notranjščina lendavske sinagoge

TURISTICNA TRIBUNA SLOVENSKEH NOVIC

Priloga Slovenskih novic | izhaja ob četrtnih 9. januarja 2012 | leto XX | št. 6

BELO JEZERO

Drzalna akademija in golf na ledu

14

ZNANI SLOVENC

Činčeve Benetke

15

KROŽNE POTI

Drugmberna, pot češnjevega cveta

16